

Կ Ո Մ Ի Տ՝ Ա Ս

Կեցուց նրազն ու սուգուեցաւ խոհերուն մէջ,
Միտքին առջեւ կը տարածուէր Արարատեան
Դաշտը հիմա, ու Վարդապետը էջ առ էջ
Կը դարձրնէր անցած կեանքի յուշամատեան:

Կը շրջէր ան, յուշերուն մէջ, դաշտամիջի
Գիւղերն մէկ-մէկ -արդէն որքա՛ն համբայ անցեր-
ինչպէս մեզուն՝ ծաղկէ-ծաղիկ որ կը շրջի,
Կը շրջէր ան՝ հաւաքելու երգի գանձեր:

Ու տակաւին որքա՛ն գանձեր պիտ' հաւաքէր
Հայ գիւղերէն, Հայ գեղջուկի խրրնիքներէն,
Ժանգը մաքրէր, եւ իրաւը կեղծէն ջոկէր,
Ու գրտուածք ժողովուրդին ետ տար նորէն:

Ու գանձերն այդ պիտի Պերլին, Փարիզ տանէր,
-Միայն քէ սա պատերազմը շուտ վերջանար-
Օտար շրջեղ բեմերուն վրայ պիտի հանէր,
Եւ ամենուն աչքին առջեւ պիտի բանար

Գանձերը իր ժողովուրդին նահատակուած,-
Գիւղացիէն՝ ախպօր եզան տըրուած նըւէր,
Ազգիկէն՝ իր սիրած տըղուն ձօն դրօշկըւած,
Ու պանդուխտէն՝ որ ամուսնի սիրտ մը աւեր:

Կը սաւառնէր ան՝ քեւերովն իր երազին...
Կիջնէր պահ մը Սիփան լեռան ձիւնոտ լանջին,
Եղերովէն կուգար ձայնը «Մոկաց Միբգ»ին...
Մերք կը յանձնէր սիրտը Վաֆայ Կապոյտ կանչին:

Բայց խոհերուն քեւը մէկէն փլեքքաւ կարծես,
-Այս ուշ ժամուն ո՞վ է որ դուռը կը բախէ,
Վայրկեան մ'առաջ ովքե՞ր արգիօ՞ք իջան կառքէն,
Սիրտը ինչո՞ւ այսքան արագ կը բաքախէ:

Բացաւ դուռը, ու սարսափէն ընկըրկեցաւ,
 Զոյգ ժանտարմա կեցած էին մըռայլամած,
 Կեանքի բնթացքն՝ անակընկալ կարծես կեցաւ,
 Մէկէն, կարծես, կեցաւ Մահուան Վիհին դիմաց:

* * *

Կ'երթայ հիմա, տըխուր ինչպէս յուղարկաւոր,
 Ուսերուն վրայ ծանրը դիակն իր երագին,
 Կ'երթայ հիմա, դէպ' անդունդ մը խաւար ու խոր.
 Վերեւն որսւ՝ մարդոյ յոյս մը կախուած մազի մ':

Կը սահի մաւը՝ ջուրերուն վըրայ անփոյթ,
 Կը տանի Հայ Գիրի, Միտքի հազար հանճար.
 Ամեն մէկու դէմքին վըրայ մըռայլ խորհուրդ,
 Անոնց մէջտեղ Կոմիտասը կարծես տանար:

Տահար մը բայց ուր չեն հընչեր աղօթք ու երգ,
 Ամայութիւն ներսը. լոյսերն ամեն մարած,
 Ու կը գըրէ հոն՝ սրբապիղծ անտես մի ճեռք
 Մահուան պատգամը հոգեմաշ, հոգեհալած:

Համատարած ամայութիւն Հոգիին մէջ,
 Որ դեռ երէկ սոխակներու՝ ժամադրավայր. .
 Պոյի Ագռսը կը վայէ հիմա անվերջ,
 Մահուան շուքը մըրրիկի պէս կը դառնայ պար:

Մահուան շուքը մըրրիկօրէն կը դառնայ պար,
 Կը մօտեմայ տակաւ — չըկայ փրկութեան յոյս—
 Անոր դիմաց հազար տաղանդ կեցեր՝ անհար,
 Անհար կեցեր է Կոմիտասն ուղեկորոյս:

Բայց կը՝ զարթնի՝ յիշատակն իր՝ վըսեմ փառքին,
 Դիմաւ՝ բողոք եւրոպայէն՝ կը՝ վըրդովեն
 Ոչ թէ խիղին, այլ միա՛քը թուրքին,
 Ու կը խլլեն վարդապետը Մահուան դռէն:

* * *

Ու վերջապէս ճեզ խըլեցին Մահուան ճանկէն
 Ու ետ բերին, բայց ա'լ չեկաւ երազըդ ետ.
 Սիրտըդ պարապ - պըլպուլմ մեկնած էր վանդակէն -
 Դուրս ետ եկար, բայց երազը թըռաւ անհետ:

Դուրս ետ եկար... բայց ի՞նչ կ'արժէ կեանքն աներազ,
 Ի՞նչ կ'արժէ կեանքն՝ երբ գեղջուկի երգն է լըռած,
 Երբ չըկան ալ կատարները փառքի անհետ...
 Ամայութիւն է երբ շուրջըդ համատարած:

Թուրքն ըսպանած էր ինչ հոգին, մարմինդ միայն՝
 Կըրցան փըրկել Մահէն ու ետ բերել կըրկին.
 Դաշնակն Հոգւոյդ չը նըւագեց ա'լ յաւիտեան,
 Եւ անաւարտ մնաց յայտագիրդ համերգին:

Ու ճեզ Լոյսի ու Գիտութեան ֆաղափ տարին,
 Որ յարութիւն տան Հոգիիդ ու ետ բերեն, |
 Զը մռայաւ բայց սիրտըդ Զարիքը աշխարհին... |
 Ու մարմինըդ դատարկ վանդակ մընաց նորէն:

Ու կը խորհիմ հիմա բախտին քու մութ ու սեւ...
 Քու թըռիչքին՝ կատարներուն վըրայ անհետ,
 Երկնասըլաց Արծիւ՝ որու կոտորեցին թւե՛ղ,
 Ու թռչուցին գետնատարած եւ աներազ:

Ինչպէ՛ս անցան ամբողջ երկու տասնեակ տարի,
 - Երկու տասնեակ տարի ապրի՛լ առանց երգի...
 Զը շոգա՞ց բնաւ փայլակ մը գէթ՝ քու Հանճարի,
 Զը զգա՞ց սիրտըդ անհուն տենչանք մը թըռիչքի:

Հիմ Կամիտասը մերթ չեկա՞ւ ճեզի այցի,
 Զէի՞ր տեսներ զայն երբեմըն լուսամանակ
 Իր փառքին մէջ, արեւն ինչպէս լուսաբացին... |
 Զէի՞ր լըսեր մերթ հեռաւոր զանգի մ'զօղանջ:

Եւ արեւոյ սիրտը երբեմն չէ՞ր խաղաղեր.
 Հիմ յուշերն երբ գային անոր այցելութեան,
 Շողոպալով, խաւարին մէջ, ինչպէս աստղեր,
 Քու նոր կեանքիդ անփառունակ ամայութեան:

Զէի՞ր լըսեր ձայնը երբեմն Հայաստանէն,
 «Կրօնակ, ուստի կու գաս ծառայ եմ ձայնիդ»ես,
 Զէի՞ն կանչեր ըզբեզ ձայներ երեւանէն,
 Զէ՞ր սաւառներ սիրտը երբեմն արծիւի պէս:

Խաչի ճամբուդ ընկերները չէի՞ն գար մերթ,
 Գիշերային մըթութեան մէջ համատարած,
 Ու սոսկումով չէի՞ր դիտեր դուն անոնց երթն,
 Նայուածքներուն մէջ յոյսն անգամ արդէն սառած:

Քեզի համար անշուշտ կորած էր ամեն բան,
 Տիեզերքն ա՛լ իմաստագուրկ, աշխարհն աւեր,
 Թուրքը գրած՝ ցեղիդ, երգիդ ալ վերջաբան,
 Ու քէն ըրիւր երկինքին դէմ, է՛յ, տընաւեր:

Այդպէս խրոմ՝ դուն ապրեցար քսան տարի,
 Ապրի՞լ էր ատ, թէ անդոհանք Գեհեմական,
 Զը հաշտուեցար երկինքին հետ ու աշխարհին...:
 Ամբողջ քսան տարի անշուշտ ողբ ու կական

Լըսեցիր դուն... ըսպասեցիր Մահուան բարի,
 Խաղաղութիւն բերող՝ միտքիդ բազմաչարչար.
 Իմաստն ի՞նչ է կուտակումին տարիների,
 Եթէ՛ ընդմիջտ պիտի թելգուրկ մընայ Հանճարն:

Եւ օր մըն ալ եկաւ Մահը խաղաղաբար,
 (Ամեն բանի՛ Ան պիտ' դընէ օր մ'իւր կընիք)
 Կը կանչէ քեզ Հայաստանի ձայնը վարար,
 Ու վերջապէս պիտի մեկնիս ա՛լ Հայրենիք:

Տէ՛հ, ուրեմըն՝ դէպ՝ Հայաստան, երթըդ բարի,
Հայրենի Հողն՝ յոգնած մարմնիդ հանգըստարան,
Հանճարիդ լոյսն պիտ՝ յաւիտեան ա՛լ չը մարի.
Ամեն Հայ սիրտ յիշատակիդ համար յորում:

Ուրիշներն երբ՝ կը մոռցըին, դեռ չը մեռած.
Ասուպի պէս կը շողան պահ մ՛ու կը մարին,
Դուն, Վարդապետ, ժամանակի թելին թառած.
Պիտ՝ շողացնես յաւէտ փայլքը քու Հանճարին:

Հանգչէ յաւէտ, թեթեւ ըլլայ Հայրենի Հողն,
Խաղաղութիւն միտքիդ, մարմնիդ բազմաչարչար.
Մասիս լեռը քու Հանճարիդ վըսեմ կոթող,
Յաւերժական Հայաստանը՝ փառքիդ տաճար:

Ու մեր երկինքն այդ տաճարին՝ փառքի կամար,
Արեւ, Լուսին՝ գոյգ Ջահերն իր յաւերժական,
Ծաղիկներ խումկ քու Հոգիիդ, Հովը՝ բուրվառ,
Մեր գետերու ճայնը ազօթք ու շարական:

Սիրտէդ պիտի ծըլին կարմիր-կարմիր վարդեր,
Յանձնեն իրենց բոյրն Հայրենի գեփիւններուն,
Արեւուն դէմ պիտի բանան իրենց թերթեր.
Պիտի ըմպեն միւռնիք ցօղը աստղերուն:

Սերունդները պիտի գան ու անցնին յաւէտ,
Ամեն անցնող պիտի ըմպէ Երգիդ Ակէն,
Ամեն անցնող պիտ՝ Հաղորդուի Հանճարիդ հետ,
Փառքըդ պիտի չը տրժգունի ժամանակէն:

Զբ տըժգունի պիտի փայլըդ ժամանակէն,
Գերեզմանըդ պիտի դառնայ Ուխտի Սեղան,
Այցի պիտի գամ աշխարհի ամեն ծագէն,
Շիրմիդ վըրայ շուշան ու վարդ պիտի տեղան:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ